

УДК 658 : 504.03

Г.М.ЧУМАК

Харківський національний економічний університет

ОБҐРУНТУВАННЯ СКЛАДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Теоретично обґрунтовано складові організаційно-економічного механізму управління еколого-економічною діяльністю промислового підприємства в процесі сталого розвитку.

Сучасне промислове підприємство – це самостійний, організаційно та економічно відносно відособлений суб'єкт господарювання, характерними властивостями якого є свобода у прийнятті господарських рішень, відповідальність за підтвердженими законом зобов'язаннями та ін. Промислове підприємство є складною виробничо-економічною системою, яка, з одного боку, підпорядковується або входить до складу системи більш високого ієрархічного рівня (територіальної та національної системи господарювання, галузі або підгалузі промисловості), а з іншого – відіграє інтегративну роль щодо здійснення функцій цілеполагання, координації та керівництва діяльністю виробничих підсистем більш низького рівня, які належать до її внутрішнього складу (підрозділи, групи та окремі працівники). Стан і динаміка процесів функціонування та розвитку промислового підприємства насамперед визначається впливом на нього змін зовнішнього оточення або внутрішніх трансформацій, пов'язаних із самоорганізацією виробничо-економічної системи.

Забезпечення сталого розвитку промислового підприємства як виробничо-економічної системи, на наш погляд, тісно пов'язано з організацією ефективного управління процесами еколого-економічної діяльності в процесі сталого розвитку, а також з формуванням для цього специфічного організаційно-управлінського механізму. Слід, проте, зазначити, що серед науковців до цього часу не існує повної погодженості поглядів щодо економічної сутності та природи виникнення організаційно-економічного механізму управління процесами розвитку підприємства. Таким чином, метою роботи є обґрунтування структури організаційно-економічного механізму управління еколого-економічною діяльністю підприємства на основі узагальнення існуючих підходів.

Так, на думку А.Кульмана [1, с.12], будь-який економічний механізм складається з певної логічної послідовності економічних явищ. Звичайно складовими економічного механізму одночасно виступають:

по-перше, вихідне економічне явище; по-друге, явище, виникнення якого відбувається по завершенню функціонування механізму; по-третє, весь процес, що відбувається в інтервалі між проявами цих явищ.

Досить часто економічний механізм майже цілком ототожнюється із загальним механізмом господарювання як системою суспільних, виробничих, соціальних відносин, що виникають навколо реалізації прав власності на певні блага (насамперед – природні фактори та похідні від них), тобто економічний механізм вважається перш за все механізмом використання об'єктивних економічних законів. За допомогою категорії економічного механізму досить часто характеризується також певна система суспільної організації господарювання, що забезпечує сталість і безперервність виробництва, обміну, розподілу й споживання матеріальних благ, товарів і послуг відповідно до властивостей певного способу виробництва й відносин власності, що виникають на основі цих властивостей [2, с.4]. Таким чином, вже у самому категоріальному визначенні змісту поняття „економічний механізм” присутньою є ознака забезпечення сталості та безперешкодності розвитку певних соціально-економічних явищ.

Так, М.Лисицин [3, с.180] вважає, що організаційно-економічний механізм функціонування виробничо-економічної системи являє собою інтегровану систему органічно взаємозалежних й взаємопов'язаних економічних, організаційних, правових, соціальних та інших форм, методів господарювання та діяльності апарату управління, яка заснована на пізнанні дії об'єктивних економічних законів та яка має сприяти усталеності роботи виробничо-економічної системи.

На думку П.Буніча [4] та ін., економічний механізм забезпечення сталого розвитку визначається насамперед єдністю функцій планування, економічного стимулювання, а також організаційних структур, що виконують ці функції на усіх рівнях господарювання. З точки зору Г.Таукач і В.Дубоніса [5, с.52-55], характерними особливостями організаційно-економічного механізму розвитку підприємства є наявність складного комплексу виробничих та управлінських процесів (виробничий механізм – ВМ), а також сукупності зв'язків і взаємозв'язків між цими процесами та всередині них (механізм управління – М). Отже, механізм забезпечення сталого розвитку за такий підхід складається з виробничого механізму і механізму управління, який забезпечує ефективне функціонування виробничого механізму. Механізм управління характеризується сукупністю взаємозв'язків між усіма елементами виробництва, способів постановки цілей, а також досягнення цих цілей в процесі управлінського впливу. Таким чином, механізм управління в

цілому відбиває динамічний стан процесу управління, обумовлює рівень рухливості управлінської системи (елемента виробничо-економічної системи, який організує та здійснює управлінський вплив), ступінь сприйнятливості до змін виробничого механізму та ін. Але слід зазначити, що за такий підхід досить складним стає понятійне розмежування сутності організаційно-економічного механізму та змісту системи управління, що поєднує управлінську систему та об'єкт управління (елемент виробничо-економічна система), на який спрямовано свідомий управлінський вплив.

О.Вагіна та М.Покідченко [6, с.29], навпаки, приділяють особливу увагу суто організаційним аспектам формування механізму сталого розвитку як певної системи організації суспільного виробництва, тобто способу реалізації функцій організації (створення моделі взаємозалежної поведінки складових такої системи) та управління (вирішення завдань приведення цієї системи до дії з метою вирішення заздалегідь сформульованих завдань). Роботи й процедури, що стосуються виконання більш локальних функцій, таких як планування, маркетинг, організація й оплата праці, ресурсне забезпечення та ін., відносяться до організаційно-управлінського механізму як складові до цілого. М.Круглов [7] при вивченні структури організаційно-економічного механізму також зосереджує увагу на організаційно-управлінській стороні функціонування цього механізму. Взаємодія складових організаційно-економічного механізму в процесі спільного досягнення ними встановлених цілей, на думку М.Круглова, відбиває динамічний аспект функціонування механізму управління шляхом формування специфічних організаційних, економічних, соціальних відносин всередині механізму. В.Кошкін [8, с.153-155], також погоджуючись в цілому з концепцією А.Кульмана, пропонує виділяти у складі організаційно-економічного механізму (ОЕМ) статичний та динамічний аспекти. Статичний аспект відбиває цільові настанови функціонування зазначеного механізму, способи, методи та структуру управління, що використовуються у його межах. Динамічний аспект існування організаційно-економічного механізму стосується суто процесних характеристик роботи механізму, тобто відбиває його реальне функціонування в ході розробки, прийняття, реалізації стратегічних і поточних управлінських рішень, тобто реальну діяльність організаційно-економічного механізму.

На нашу думку, зміст функціонування організаційно-економічного механізму управління еколого-економічною діяльністю (ЕЕД) промислового підприємства являє собою сукупність суспільних, виробничих і соціальних відносин, що виникають в ході процесів форму-

вання та використання природно-ресурсного потенціалу підприємства, а також відповідну систему органічно взаємозалежних й взаємопов'язаних економічних, організаційних, правових, соціальних та інших форм, методів господарювання та діяльності апарату управління щодо забезпечення сталості та безперервності здійснення зазначених відносин.

Складовими організаційно-економічного механізму управління ЕЕД промислового підприємства в процесі сталого розвитку слід вважати три основні підсистеми, що відбивають статичний аспект існування OEM: еколого-економічна підсистема виробничої діяльності (ЕЕПВД) – об'єкт управління; організаційно-управлінська підсистема (ОУП); соціальна підсистема (СП). Динамічний аспект функціонування OEM визначається сукупністю виробничо-екологічних ситуацій, що виникають в ході продуктивної діяльності об'єкту управління (рисунк). Доцільність застосування описаного підходу щодо визначення економічної природи організаційно-економічного механізму еколого-економічної діяльності (ОЕМЕЕД) у процесі сталого розвитку підприємства насамперед обумовлюється урахуванням та плідною інтеграцією в ньому більшості з наведених вище тлумачень сутності OEM.

Таким чином, процес розбудови механізму еколого-економічної діяльності, на наш погляд, насамперед нерозривно пов'язаний з процесно-функціональним удосконаленням кожної з складових OEM. Організаційно-управлінська сфера функціонування цього механізму (формування відповідної ОУП) визначає цілі управління, роль і взаємозв'язки кожної управлінсько-виробничої ланки OEM, їхні завдання, функції, методи і способи організації діяльності. Соціальна сфера існування механізму (розбудова СП) насамперед має забезпечувати плідну взаємодію та взаємопогодження суспільних, колективних й індивідуальних інтересів. Виробничо-економічна та екологічна сфери (формування відповідної ЕЕПВД) спонукає підприємство як центральний елемент процесу усталеного розвитку до неухильного підвищення ефективності споживання ресурсів, активізації природоохоронної діяльності, запобігання виникненню екодеструктивних тенденцій. Велике значення має також вибір й обґрунтування системи показників, які мають відбивати динамічність змін стану підприємства і на основі яких буде здійснюватися оцінка результатів його еколого-економічної діяльності. Наприклад, зростання рівня складності й різноманіття суто економічних складових OEM обумовлює підвищення відповідності процесів його функціонування до вимог об'єктивних економічних законів, а, отже, виникнення можливостей щодо збільшення суто економічних результатів роботи OEM.

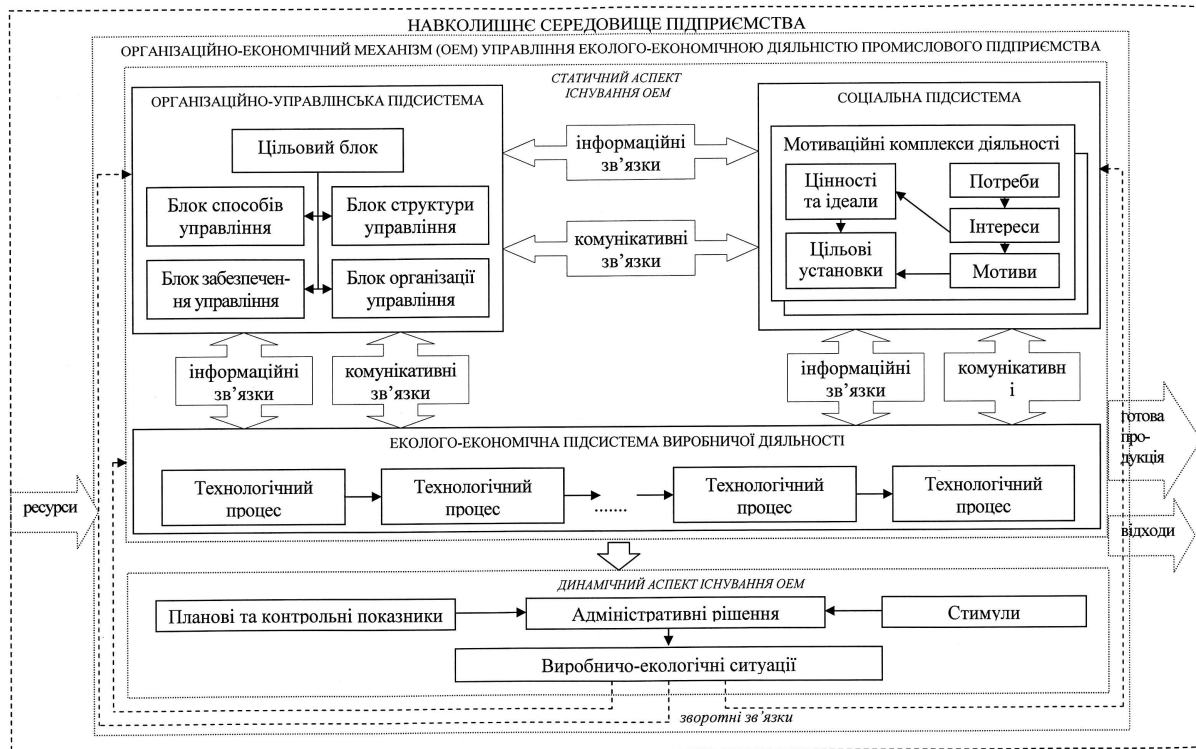

Схема функціонування організаційно-економічного механізму управління еколого-економічною діяльністю промислового підприємства

Погодженість і цілеспрямованість функціонування підсистем організаційно-економічного механізму управління ЕЕД забезпечуються ходом процесів управління, що являють собою цілеспрямований вплив суб'єкта (управлінської підсистеми) на всі елементи і стадії виробництва (ЕЕПВД) для досягнення встановлених пріоритетів усталеного розвитку промислового підприємства. Результатом надання цілеспрямованого управлінського впливу на стан об'єкту управління (ЕЕПВД) є виникнення низки динамічних виробничо-екологічних ситуацій (динамічний аспект функціонування OEM), що відбувається під прямим впливом сукупності адміністративних (управлінсько-розпорядничих) рішень відповідно до встановленої системи планових показників і конкретних стимулів учасників еколого-економічної діяльності. На нашу думку, організаційне виокремлення суто управлінських процесів дає можливість органічного включення до складу OEM також системи управління сталим розвитком, елементи якої (управлінська система та об'єкт управління) пов'язані між собою складним комплексом комунікативно-інформаційних зв'язків.

Структура управлінської складової OEM (системи управління ЕЕД) обумовлюється сутністю й особливостями управлінських завдань, які вирішуються відповідною системою управління (до складу цієї системи входить більшість елементів підсистем ОУП-ЕЕПВД). Таким чином, формування такої системи відбувається із елементів, адекватних відповідним складовим управлінської підсистеми та об'єкту управління. Організаційно-управлінська складова OEM усталеного розвитку промислового підприємства забезпечує раціональність сполучення і ефективну взаємодію елементів цих систем. Сам процес взаємодії є результатом застосування відповідних управлінських методів, способів, прийомів і важелів впливу, а також наслідками впливу стимулів щодо підвищення продуктивності виробництва. Складний комплекс різноманітних мотивів діяльності і суспільних інтересів відбиває стан соціальної складової OEM управління еколого-економічною діяльністю промислового підприємства.

Таким чином, проведені дослідження дозволяють зробити висновок про доцільність виділення в структурі організаційно-економічного механізму управління еколого-економічною діяльністю промислового підприємства в процесі сталого розвитку підсистем, що відбивають статичний аспект існування OEM (еколого-економічна підсистема виробничої діяльності, організаційно-управлінська підсистема та соціальна підсистема) та динамічний аспект функціонування OEM, що визначається сукупністю виробничо-екологічних ситуацій. Використання запропонованого підходу дозволяє розробити і реалізувати якісні

управлінські рішення, щодо управління еколого-економічною діяльністю підприємства. До перспективного напрямку досліджень слід віднести розробку господарського механізму управління еколого-економічною діяльністю підприємства, складовою якого є організаційно-економічний механізм управління еколого-економічною діяльністю промислового підприємства.

1.Кульман А. Экономические механизмы: Пер. с франц. / Общ. ред. Н.И.Хрустальной. – М.: АО «Изд. группа «Прогресс», «Универс», 1993. – 192 с.

2.Хозяйственный механизм: содержание и основные направления развития. – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1990. – 184 с.

3.Экономика, организация и планирование промышленного производства / Н.А.Лисицын, Ф.П.Васюлин, В.И.Выборев и др.; Под. общ. ред. Н.А.Лисицына. – 2-е изд. перераб. и доп. – Минск: Выш. шк., 1990. – 446 с.

4.Хозяйственный механизм управления экономикой / М.Г.Лапуста, В.В.Масленников, А.Д.Шерemet и др.; Под ред. П.Г.Бунича. – М.: Экономика, 1991. – 318 с.

5.Основы управления социалистическим производством / Под. ред. Г.Л.Таукача и В.П.Дубоноса. – К.: Вища шк., 1989. – 303 с.

6.Вагина Е.Ю., Покидченко М.Г. Хозяйственный механизм: проблемы прошлого и настоящего. – М.: Знание, 1990. – 64 с.

7.Круглов М.И. Стратегическое управление компаний. – М.: Русская деловая литература, 1998. – 768 с.

8.Управление государственной собственностью / Под ред. В.И. Кошкина. – М.: ИКФ «ЭКМОС», 2002. – 664 с.

Отримано 04.04.2008

УДК 693.64

Л.Г.ЧЕКАНОВА, канд. экон. наук, Д.А.СОЛОВЬЕВА

Харьковская национальная академия городского хозяйства

АНАЛИЗ ОСНОВНЫХ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ СУЩНОСТИ КОНКУРЕНЦИИ И КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ХОЗЯЙСТВУЮЩИХ СУБЪЕКТОВ В СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИКЕ

Рассматривается природа и сущность конкуренции как экономического явления и ее основная характеристика – конкурентоспособность, характеризуются различные экономические модели конкуренции и ее предпосылки.

Формирование рыночных отношений в национальной экономике, требует существенных изменений в системе управления на всех уровнях, в частности на микроуровне. Традиционно модель управления была направлена только на получение прибыли (или рост ее максимального значения).

Но сегодня важным вопросом остается не только физическое (явное) существование субъекта хозяйствования, сколько удержать свои позиции, как минимум, и развиваться дальше – постоянно.